

**ПРО ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНА «СПІВМІРНІСТЬ»
У НОРМАТИВНИХ ПОСТАНОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОГО
СУДУ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН**

Тетяна ЧЕХОВИЧ

*доктор юридичних наук, доцент,
професор Вищої школи права
Maksut Narikbayev University
м. Астана, Казахстан*

Початок роботи Конституційного Суду Республіки Казахстан ознаменував собою подальше зміцнення правової державності в країні. Пересічні громадяни, а також професійні юристи отримали новий і досить простий для практичного застосування інструмент захисту конституційних прав і свобод. Офіційна статистика говорить, що за два роки функціонування Конституційного Суду (2023-2024 рр.) до нього надійшло майже 9 тисяч звернень. Ця цифра досить наочно свідчить про те, що суб'єкти звернень покладають великі надії на конституційну юстицію.

Аналіз Нормативних постанов показує, що Конституційний Суд використовує велику палітру юридичних термінів, окремі з яких є досить новими і для сфери конституційного провадження, і для конституційно-правової доктрини. І саме стосовно цих (нових) термінів спостерігається певна непослідовність, яка, на наш погляд, негативно позначається як на якості ухвалюваних рішень, так і на процесі їх подальшого втілення в життя. Крім того, не можна не звернути увагу і на той факт, що цей аспект поширює свій деструктивний вплив і на юридичну доктрину, блокуючи кристалізацію її категоріального апарату.

Розглянемо описану вище проблему на прикладі терміну «співмірність».

Співмірність виступає одним із критеріїв, крізь призму якого Конституційний Суд дає оцінку конституційності тих чи інших нормативно-правових актів, а також інших юридичних документів (нормативні постанови Верховного Суду РК). Інакше кажучи, співмірність – це термін конституційного права, що являє собою один із багатьох матеріально-правових фільтрів, через який «пропускають» відповідну норму права, що стала предметом вивчення Конституційним Судом. Норма, що не відповідає «діаметру» співмірності, визнається неконституційною.

Стосовно співмірності існує кілька передумов, що зумовлюють складність використання цього терміну в практиці конституційного провадження:

по-перше, його відсутність (буквальна) в тексті Конституції. Основний закон не оперує названим терміном. Співмірність (як вимога) впливає лише із системного розуміння пункту 1 статті 39 Конституції РК;

по-друге, доктринальна неопрацьованість співмірності на рівні національної юридичної доктрини;

по-третє, складність змістовного наповнення терміну «співмірність», у межах якого виокремлено досить великий перелік відносно самостійних піделементів, без вивчення яких неможливо повною мірою (і правильно) зрозуміти суть співмірності;

по-четверте, включеність співмірності до системи суміжних категорій (верховенство права, правова держава тощо), з якими вона перебуває в єдності та взаємовпливі; це зумовлює необхідність віднайдення чіткого місця для співмірності в системі інших конституційних цінностей.

Усе викладене, на наш погляд, зумовлює певну непослідовність у частині оперування терміном «співмірність» у Нормативних постановах. Поглянемо на озвучену проблему крізь призму конкретних прикладів. Зокрема, у Нормативних постановах з цього приводу можна прочитати таке:

1) «...адміністративно-правові та інші заходи впливу, характер і суворість їхніх наслідків повинні відповідати тяжкості вчиненого правопорушення, відповідати вимогам **справедливості, співмірності** (виділено мною – Т.Ч.) і взаємної узгодженості предметно пов'язаних між собою норм різної галузевої належності...»¹;

2) «Конституційний Суд вважає, що підпункт 6) пункту 3 статті 16 Закону в частині встановлення для громадян, звільнених за вчинення дисциплінарного проступку, що дискредитує державну службу, довічної заборони на обіймання посад на державній службі, спотворює сутність конституційних прав і свобод, порушує конституційні межі їхнього допустимого обмеження і не відповідає вимогам справедливості, пропорційності та **співмірності** (виділено мною – Т.Ч.)...»²;

3) «...навіть допустиме законом втручання в нього має бути обґрунтованим, **співмірним** (виділено мною – Т.Ч.) та недискримінаційним;»³;

¹ Нормативна постанова Конституційного Суду Республіки Казахстан від 6 березня 2023 року № 4 «Про розгляд на відповідність Конституції Республіки Казахстан підпункту 6) пункту 3 статті 16 Закону Республіки Казахстан «Про державну службу Республіки Казахстан» // <https://www.gov.kz/memleket/entities/ksrk/documents/details/439473?lang=ru>

² Нормативна постанова Конституційного Суду Республіки Казахстан від 6 березня 2023 року № 4 «Про розгляд на відповідність Конституції Республіки Казахстан підпункту 6) пункту 3 статті 16 Закону Республіки Казахстан «Про державну службу Республіки Казахстан» // <https://www.gov.kz/memleket/entities/ksrk/documents/details/439473?lang=ru>

³ Нормативна постанова Конституційного Суду Республіки Казахстан від 21 квітня 2023 року № 11 «Про розгляд на відповідність Конституції Республіки Казахстан

4) «...критеріїв розумності, **співмірності** (виділено мною – Т.Ч.) (пропорційності), що впливають з Основного Закону.»⁴;

5) «шляхом кваліфікації вчиненого та призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень забезпечуються **співмірність** (виділено мною – Т.Ч.) і справедливність...»⁵.

Аналіз процитованих положень показує, що Конституційний Суд у першому прикладі розглядає співмірність у зв'язці зі справедливістю, але без згадки про пропорційність; у другому – співмірність розміщується після справедливості та пропорційності; у третьому – співмірність «оточена» лише обґрунтованістю та недискримінацією; у четвертому – співмірність синонімічна до пропорційності; у п'ятому – співмірність передує справедливості, але при цьому нічого не говориться про пропорційність.

Подібний підхід до вживання терміну «співмірність», який виступає одним із найважливіших критеріїв конституційності обмежень прав і свобод людини і громадянина, як мінімум, викликає нерозуміння. Це може свідчити про те, що у Конституційного Суду відсутнє чітке розуміння як змісту цього терміну, так і його місця в системі інших конституційних цінностей. Щодо останньої думки ми глибоко переконані, що всі конституційні цінності перебувають між собою в певному логічному зв'язку, що будується «від більшого до меншого». Тому їхнє довільне «перемішування» в текстах Нормативних постанов є неприпустимим. Так, повертаючись до прикладів, не може справедливість, в одному випадку, передувати співмірності, а в іншому слідувати за нею. Очевидно, що на рівні конституційної матерії значення має не тільки сам термін і його розуміння, а й місце розміщення останнього в системі конституційних норм (цінностей). І таке місце має бути стабільним.

підпункту 3) пункту 1-1 статті 14 Закону Республіки Казахстан від 23 липня 1999 року «Про засоби масової інформації» // <https://www.gov.kz/memleket/entities/ksrk/documents/details/460548?lang=ru>

⁴ Нормативна постанова Конституційного Суду Республіки Казахстан від 31 серпня 2023 року № 26-НП «Про розгляд на відповідність Конституції Республіки Казахстан підпункту 2) пункту 2 статті 26 Трудового кодексу Республіки Казахстан від 23 листопада 2015 року і підпункту 8) пункту 3 статті 16 Закону Республіки Казахстан від 23 листопада 2015 року «Про державну службу Республіки Казахстан» // <https://www.gov.kz/memleket/entities/ksrk/documents/details/513375?lang=ru>

⁵ Нормативна постанова Конституційного Суду Республіки Казахстан від 16 листопада 2023 року № 35-НП «Про розгляд на відповідність Конституції Республіки Казахстан пункту 20 нормативної постанови Верховного Суду Республіки Казахстан від 27 листопада 2015 року № 8 «Про практику розгляду деяких корупційних злочинів» // <https://www.gov.kz/memleket/entities/ksrk/documents/details/553225?lang=ru>